

Інструкція до читання

Дорогі Читачі!

1
Герман

Цю книжку можна читати двома способами.

Перший спосіб – читати все поспіль: від першої до останньої сторінки.

У цьому разі ви будете знайомитися з історією, що відбувається водночас у двох часах – у минулому (Герман) і сьогодні (Ханна й Віра).

Другий спосіб – читати від розділу 1, 2, 3 і т. д. аж до розділу 0.

У цьому разі ви спершу познайомитеся з історією Германа, що відбувається хронологічно раніше, ніж історії Ханни й Віри.

Я побачив її першим. І тепер, якщо справа дійде до слідства, якщо справа дійде до суду, я скажу прокуророві: «Вона мріяла стати балериною. А поки що ходила до середньої школи. Я побачив її першим. Не Янек. І він вирішив мені помститися».

Я звав її Міреле – вона мені дозволяла. Для всіх інших, чужих і своїх, тільки Міра, Міріам. Характер у дівчинки залізний. Руки й ноги – довгі. Волосся – мідний дріт, закручений у тугі спіралі. Тричі на тиждень я бачив, як вона мчить на балет: полотняна сумка із трико й пуантами перекинута через плече, голова високо піднята – невидиму повітряну кульку прив'язано до кінчика гострого підборіддя. Ступні з вивернутими назовні носками випереджають тіло, переносячи його через замети, купки опалого листя і замерзлі калюжі на тротуарах Міста.

Ми познайомилися кілька років тому. Я сидів на дивані у вітальні, світло ледь пробивалося крізь мереживні фіранки,

і потерта темно-синя оббивка крісел була оповита полудневим мороком. На вулиці сяяло сонце, а будинок огорнули тиша та прохолода. Не чути ні машин, які проїжджають, ані співу шпаків у садку. Гудіння дзвонів у моїй голові ненадовго стихло. Воно добряче мені дошкуляло. Уявіть, що у вашому будинку гудуть водогінні труби. Коли ви відкриваєте воду, гудіння стихає і стає легше думати. Але варто тільки перекрити потік, як воно повертається із новою силою, нагадуючи нетерплячого слона, що б'ється об огорожу вольєра в зоопарку. Слон голодний, його змучила спрага, але ніхто не чує його тоскного стогону. Ніхто, крім мене.

Я читав підручник із шахів, старанно ігноруючи щоразу сильніше гудіння. Задзвонив телефон.

«Германе, не будь занудою! — Йоц, мій друг, горлав у слухавку. — Ми із хлопцями зустрічаємося біля кінотеатру о п'ятій, підходь».

У Йоца є свобода, а в мене лише дзвін у вухах. А ще розхитані нерви, які треба тримати в шорах.

«Мені треба обдумати кілька партій — турнір наступного тижня», — сказав я. Батько не дозволяє гуляти після школи. Він вважає, що я не маю тинятися Містом із друзями. Неробство шкодить голові.

Поклавши слухавку, впиваюся в порожнечу й уявляю, як Йоц та інші однокласники смакують газовану воду й розважаються, а білі зуби у брекетах виблискують на сонці, мов клавіші фортепіано. Скрегочу зубами, стискаю пальцями обкладинку. Але з місця не зрушую. Не послухатися батька — гріх.

— Чи є хто вдома? — ззовні пролунав голос, і крізь вітраж у дверях на мене глянуло око. — Агов, хлопчику, я тебе бачу!

Бекання баранчика, а не голосок. Для переконливості вона загупала у двері. Гуп-гуп-гуп. Я не міг стерпіти цього звуку і попрямував до дверей. На ходу поправив ярмулку, випустив цицит^{*}.

— Ну що ти там вовтузишся? У мене для тебе подарунок!

Я крутнув дверну ручку. На порозі стояла дівчинка. Вона була нижчою за мене на зріст і нахабно розглядала передпокій.

— Ти хто? — я побачив її волосся і білу шкіру личка, всягну ластовинням.

Замість відповіді вона тицьнула мені м'яке чорне звірятко. Кошеня голосно нявчало, вчепившись у рукав світла випущеними кігтикками крихітних лапок.

— Навіщо ти його притягла? — скривившись, запитав я і спробував всучити його назад.

Однак дівчинка пробувала проскочити в будинок. Та де там! Я стояв намертво — чужинців не можна пускати на поріг.

— А ти сильний, — здивовано відповіла вона, полишаючи спроби прорватися.

Розглядаючи мене — я спробував схвати дірку на шкарпетці, — вона стягла ярмулку з моєї голови й усе ж прослизнула до передпокою. Крутнулася на підборах лакованих чорних

* Цицит (євр. китиці видіння) — плетені пучки ниток, які носять чоловіки з 13 років на чотирьох кінцях єврейського молитовного вбрання як нагадування про Божі заповіді.

черевичків, що їх зразкові дівчатка носять у шабат*, а Міреле, як я згодом довідався, взувала щодня, і сказала:

— Можемо його втопити.

— Ти серйозно? — відповів я.

Дзвони стихли. На мить я заплющив очі, перевірів. Не зда-лося.

Міреле кивнула:

— Заразом подивимось, чи будуть бульбашки! Нам у шко-лі розповідали...

Я прочинив двері ванної і став набирати у відро воду. Кошеня звивалося і намагалось ухопити лапками китичку ци-цит. Та я міцно його тримав. У голові загуділи дзвони, наче за сосновим лісом стояла дзвіниця, на якій за розкладом уми-кали психоз.

За спиною пролунав тупіт підборів, і дівчинка завмерла на порозі.

— Ти що! Ми так не домовлялися! — заверещала вона, по-бачивши, як я підіймаю волохату грудочку над відром.

— Не хвилюйся, вода тепла, воно не змерзне, — сказав я, занурюючи задню лапку кошеняти у воду.

— Відпус-с-сти його, — прошипіла дівчинка.

— Ти впевнена? — друга лапка торкнулася води.

— Ой, тобто я хотіла сказати, не відпускай кошеняти! — вона майже плакала, я завмер. — Гара-а-зд, — протягла вона, — а тепер віддай його мені. Кошеня моє. Ясно?

* Шабат — субота, сьомий день тижня, в який Тора наказує утримувати-ся від роботи.

— Але ж ти сказала...

Вона ступнула вперед, намагаючись забрати кошеня, але я відійшов трохи далі. Кошеня заспокоїлося і муркотіло. Паль-цями я відчував, як вібує його круглий животик.

— Ти мені набрехала? Повірити не можу. Ми ж тільки-но познайомилися, а ти вже порушила одну з десяти заповідей, — гудіння наростало.

— Віддай. Мені. Кошеня.

Я обережно занурив кошеня у воду. Воно зашипіло, як олія на сковорідці, коли мама готує латкес* по вівторках, і вп'ялося в мене кігтиками й зубами, намагаючись урятувати своє жит-тя. Дівчинка пронизливо заверещала, і я тицьнув їй кошеня, лиш би вона замовкла.

— Ти ненормальний! — крикнула незнайомка.

— А ти — брехуха, — відповів я. — Як тебе звати?

— Я Міреле, — сказала вона. — Налий мені молока.

Вона витерла ніс рукавом, що виглядало кумедно, — я завж-ди носив із собою чисту хустку. І пішла до кухні. Я знову не встиг заступити їй дорогу.

Батьки вчили: якщо на порозі з'являється незнайомиць, клич дорослих. Але що робити, коли незнайомиць — дівчинка мого віку, та ще й із мокрим кошеням, я не знав.

Раптово мені схотілося стати трішечки вищим. Коли я на-здогнав Міреле, вона вже уважно вивчала нашу кухню — на стінах розвішані каструлі, плита тепла, під рушником упріває

* Латкес — класична ханукальна страва з картоплі, дуже схожа на де-руни.

суп. Стільці з високими спинками довкола хиткого круглого столу.

Я налив молока — їй у склянку, кошеняті — у тарілочку.

— Якщо ти не хочеш його позбутися, то навіщо запропонувала? — запитав я.

Міреле залпом випила склянку крижаного молока й витерла молочні вусики. Рукавом.

— Мама каже, що я люблю прибріхувати. А я і не заперечую. Життя в нашому містечку нудне, от і доводиться прибріхувати. Але я не збиралася топити кошеня. Мені здалося, що буде смішно, коли я буцімто його тобі віддам, а потім виявиться, що воно моє.

Вона торохтіла, не дивлячись на мене, перебирала низ спідниці однією рукою і накручувала пасмо волосся на палець іншої. Міреле була істотою з іншої планети, однією з тих, які перешіптуються, регочуть і підштрикують нас, хлопчиків. Жіноча братія звела довкола себе невидиму стіну з настанов батьків і страхів матусь, які побоювалися надто рано стати бабусями. Але Міреле відрізнялася від них. Мить — і вона вже у вітальні, гортає книжку про шахи, яку подарував мені батько. Тоді в нас не було проблем. Усе, про що ми говорили, — це шахи, тижневий розділ Тори й навчання.

— Ти вмієш грати в шахи? — Міреле засяяла. — А мені батько не дозволяє. Він вважає, що шахи — заняття не для дівчинки.

Вона знизала плечима — її фірмовий жест, я буду пізнавати й любити його ще дуже довго.

— Так, мене батько вчить. Якщо хочеш, я покажу тобі...

І почалися наші таємні побачення. По середах, із третьої до п'ятої. Вона приходила до мене, коли мама рушала в гості до дядька Юхима, а батько, за його словами, стирчав на роботі. Ми бачилися і поза межами вітальні, але дві години на тиждень були тільки нашими. Між шаховими ходами ми говорили про все — школу, книжки, нові фільми.

Ми влаштовувалися у вітальні, я приносив чай і булочки з корицею, які Міреле любила до дрижаків, але відщипувала лише кілька шматочків, а на решту поглядала із сумом — бо треба берегти фігуру. Я вмощувався на дивані, вона — навпроти, у кріслі. Між нами — столик, дошка й фігури.

— Ти легко міг узяти мого коня ферзем, — сказала вона під час однієї нашої гри.

— Міг, якби дехто не відволікав мене балачками, — відповів я.

— Шах і мат! — вона заплескала в долоні й розсміялася. — Ти піддаєшся?

— Ну це вже ні! Просто я думав про інше, але нічого, наступного разу — будь наготові!

Міреле скривила гримасу, але я не зауважив. Останні два місяці я думав лише про те, що хочу її поцілувати.

— Мені вже час, друже, — зібравшись іти, вона легенько стиснула мою руку.

— До побачення, — незворушно попрощався я, іноді в мене це вдається, — побачимось за тиждень.

Я дивився на її фігурку, що віддалялася, і разом із нею танула моя мрія про щастя. Раптом Міреле озирнулася, підбігла

до мене й, коли я був уже готовий розпростерти свої обійми, спинилася за пів метра та сказала:

— Я ж забула розповісти тобі найголовнішу плітку. Янек Рабинович повернувся з Ізраїлю!

— Не може бути! Він поїхав назавжди. Торік розповідав нам, які ми всі невдахи, лишаємося тут, а він вирушає до Бней-Браку. До міста справжніх хасидів.

— Що? — вона здивовано звела брови. — А наші хасиди хіба несправжні? Он скільки їх вулицями тиняється і ходить у синагогу.

— А хто його знає, — відповів я. — Кажуть, він жив у Богом забутій ієшиві та страшенно там нудьгував. За що його витурили?

Янек у нашому класі завжди був тихонею і невдахою. І лише пройшовши всі тести й потрапивши до програми, він розправив плечі і став зиркати на нас, однокласників, спогорда.

Міреле роззирнулася, переконалася, що ніхто не чує, і прошепотіла:

— Він надудлився краденого вина в шабат, пробрався до синагоги і спробував підпалити шафу із сувоями Тори.

— Не може бути! — від задоволення я аж по колінах себе ляснув. — Хто б міг подумати, що Янек стане алкоголіком.

— Не перебільшуй, — сказала вона. — Він непоганий хлопчина. Учора повернувся і зателефонував мені, запросив у кіно.

* Ієшива — вищий релігійний навчальний заклад.

У голові зашуміло. Дзвони вдарили на сполох.

— Добре, я спізнююся на балет. Чао-какао.

Вона мчала підстрибом вулицею. Волосся розвівалося за спиною, сумка на плечі. Я повернувся до кімнати й сів на ліжко. Засунув руку під подушку й витяг сидур^{*}. Синя цупка обкладинка, золоте тиснення. Батьки подарували на бар-міцву. Він уміщався в мої долоні. Я перегорнув до потрібного місця, узяв світлину Міреле. Світлина торішня: вона стоїть біля балетної стійки, усміхається в камеру. Усміхається мені.

* Сидур — молитовник.

13

Ханна

— П'рокинсья і співай, — Ханна відчуває наполегливий дотик до плеча, чує голос чоловіка.

Раніше він нагадував гарчання лева, а тепер просто рипить над вухом. Щоранку Лев будить її одними й тими самими словами.

Нагріта тілом вузька постіль у купейному вагоні. Нижня полиця правобіч від входу. Хрусткі від чистоти простирадла. Розмірено стукотять рейками колеса. За вікном простираються темні поля, що заколискують дрібних гризунів, соломі, залишену від збирання врожаю, та поодинокі зернятка перестиглої пшениці. Прокидається день. На мить Ханна розплющує і знову заплющує очі. Не видати себе подихом. Не видати себе випадковим поворотом голови. Ще на кілька хвилин лишитися у снах. Аж тут Лев бере валізу й виходить на ледь освітлений перон, а Ханна із синами їде далі. До моря. Чутно квиління чайок, пахне солоною водою і вологою. Мрії...

— Я знаю, ти не спиш! — голосно шепоче на вухо чоловік.

Кислий запах із рота, борода коле.

— Ми приїхали? — потягується на полиці Ханна. — У Харкові?

— Майже, лишилося пів години. Побачимо батька й матір. Ти рада? — він припадає до її плеча, пальці пробираються під простирадло.

— О, так, неймовірно, — відповідає Ханна, відсуваючись від нього. — Ми не бачилися лише рік.

Холодна тиша.

— Я хотіла сказати *цілий* рік! — вона сідає на полиці, темно-русяве волосся спадає на плечі. — Ну чого ти насупився? Припини!

Лев відвертається і торсає за плече старшого сина. Германові п'ятнадцять. Він відмахується із легким роздратуванням, вдаючи, ніби спить. І на вигляд, і за характером увесь у матір, як каже свекруха.

Лев усміхається, дивлячись на меншенького, Сеню. Йому нещодавно виповнилося п'ять років. Той спить, підклавши руки під голову. Довгі вії майже торкаються рум'яних щічок.

— Ти думаєш тільки про себе. А про мою бідну матір, яка бачить онуків раз на рік... — бурмоче він.

Ханна підхоплюється і впритул підходить до чоловіка.

— Могла б і до нас приїхати. Жодного разу за всі роки не була в Місті, — Ханна голосно шепоче, Герман за її спиною відвернувся до стіни й наклав голову подушкою. — Вона